

УДК 791.44.071.1(477)

© **Аляксандр Бязручка**
 прарэктар па навуковай рабоце
 Кіеўскага ўніверсітэта мастацтваў;
 прафесар кафедры кінатэлемастатва
 Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта
 культуры і мастацтваў (Україна),
 доктар мастацтвазнаўства, прафесар

© **Oleksandr Bezruchko**
 Vice-rector for scientific work of Kyiv University
 of Culture, Professor of the Department of Cinema
 and Television Arts of the Kyiv National University
 of Culture and Arts, Doctor of Study of Art, Professor
 e-mail: oleksandr_bezruchko@ukr.net

ДАСЛЕДАВАННЕ ПЕРШАЙ ЛЕКЦЫІ А. П. ДАЎЖЭНКІ Ў КІЕЎСКИМ ДЗЯРЖАЎНЫМ ІНСТЫТУЦЕ КІНЕМАТАГРАФІІ

У артыкуле прааналізавана спецыфіка першай лекцыі вядомага ўкраінскага кінарэжысёра, сцэнарыста, кінапедагога Аляксандра Пятровіча Даўжэнкі ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі. Выяўлены факт запрашэння кінарэжысёра да выкладання групай студэнтаў кінаінстытута; рэканструявана яго першая лекцыя ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі; высветлена магчымасць знаходжання ў асноўных украінскіх і расійскіх архівах стэнаграмы першай лекцыі А. П. Даўжэнкі ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі.

Актуальнасць гэтай працы выклікана адсутнасцю спецыяльных даследаванняў кінапедагагічнай дзейнасці ўкраінскага кінарэжысёра, сцэнарыста, кінапедагога Аляксандра Пятровіча Даўжэнкі (11 верасня 1894, с. Сосніца, Чарнігаўская вол., Украіна — 25 лістапада 1956 г., пас. Перадзелкіна, Маскоўская вол., Расія) ва Украіне, неадкладнай патрэбай стварэння поўнай і аб'ектыўнай біяграфіі майстра і вызначэння яго ўплыву на станаўленне і развіццё ўкраінскай і савецкай кінаадукацыі ў 1930–1940 гг.

У даследаваннях М. Шудры [1; 2; 3], Л. Чараваценкі [4], В. Марочки [5], У. Міслаўскага [6], С. Плачынды [7] і іншых досыць грунтоўна і рознабакова вывучаны жыццё і творчасць А. П. Даўжэнкі, але, акрамя як у публікацыях А. Бязручкі [8; 9], толькі часткова разглядаецца яго кінапедагагічная дзейнасць.

Першая сустрэча студэнтаў інстытута кіно з Аляксандрам Даўжэнкам адбылася ў няпросты для яго фільма «Зямля» 1930 год, калі першакурснікі Кіеўскага дзяржаўнага інстытута кінематаграфіі (КДК) вырашылі пайсці ў нумар гасцініцы, дзе тады пражываў Даўжэнка. «Мы хацелі, — успамінаў былы студэнт гэтай навучальнай установы Т. Ляўчук, — запрасіць яго на наш курс прачытаць цыкл лекцый па праблемах кінарэжысуры ў зручны для яго час. Кіраўніцтва інстытута лічыла, што такога роду наша студэнцкая акцыя істотна падмацуе афіцыйную прапанову» [10, с. 53]. Усяго набралася, па ўспамінах яшчэ аднаго былога студэнта гэтага інстытута Р. Грыгор'ева [11, с. 223], дзесяць студэнтаў — Т. Ляўчук, Р. Грыгор'еў, В. Нячаеў, Н. Якубаў, імёны іншых студэнтаў з таго памятнага дня ні Ляўчук, ні Грыгор'еў не называюць.

Даўжэнка лічыў мэтазгодным падзяліцца са студэнтамі ўласным меркаваннем пра сапраўднае мастацтва і яго падробку, пра рэжысёра і рамесніка, пра стварэнне гармоніі, стандартнае мысленне і небяспеку штампай.

Уся гэтая імправізаваная лекцыя-дыспут прызнанага майстра і рэжысёраў-пачаткоўцаў была пабудавана на дэталёвым аналізе фільма «Зямля». Адзін са студэнтаў, Р. Грыгор'еў, заканспектаваў гэтую гутарку. Аляксандр Даўжэнка пацікавіўся, ці запомніў і зразумеў яго малады калега іх гутарку, альбо проста бяздумна застэнаграфавалі: «Бывае так, запісы студэнт робіць добра, а пра змест не думае» [11, с. 229].

Вельмі каратка распавёў пра гэтую сустрэчу з майстрам і Т. Ляўчук. Але, прааналізаваўшы ўспаміны і супаставіўшы іх з надрукаванымі выступленнямі Даўжэнкі, мы можам з пэўнай доляй дакладнасці, беручы да ўвагі тое, што Аляксандр Даўжэнка «ніякай сістэмы ў сваіх размовах не прытрымліваўся» [12, с. 186], а таму ніколі і не паўтараўся ў дэталіх і заўсёды па-новаму спрабаваў выкласці тую ж думку, рэканструюваць гэтую гутарку-лекцыю.

Такім чынам, перш за ўсё маладых рэжысёраў цікавіла ўсё, што тычылася апошняга фільма А. П. Даўжэнкі «Зямля», які выклікаў досыць ажыўлення, часам да крайнасцей, спрэчкі. У той час для Даўжэнкі-рэжысёра гэта была балючая тэма, але Даўжэнка-педагог не мог адмовіць студэнтам: «Сказаць па праўдзе, мне абрыдла ўжо казаць пра гэта. Але вы, мае маладыя сябры, вартыя таго, каб з вамі пагаварыць» [11, с. 224].

У любым творы Аляксандр Даўжэнка спрабаваў знайсці нестандартны ход, які б перавёў фільм з разраду рамеснага прадукту ў разрад твораў мастацтва. Да гэтага ж прывучаў сваіх вучняў: «Бойцеся, як чумы, адной небяспечнай рэчы — стандартнага мыслення» [11, с. 226].

Майстар не меў сакрэтаў ад маладых рэжысёраў адносна ўласнай творчасці і мастацкіх густаў, а наадварот (што было адной з характэрных рыс педагагічнага метаду), дэталёва аналізаваў уласную творчасць у лекцыях-гутарках і шчодро дзяліўся са студэнтамі ўласнымі сакрэтамі. Напрыклад, фільм «Зямля» пабудаваны на парадоксе: «Аптымістычны фільм, які павінен выклікаць у масах аптымізм, грунтуецца на дзвюх смерцях: фільм пачынаецца смерцю старога селяніна, які ўжо дасягнуў схілу гадоў і якому не шкада паміраць; і другая смерць... ахвяра дзеля новага жыцця... Момант забойства з прычыны гэтага набывае цалкам іншы характар» [4, с. 5].

У адказ на сумненне аднаго са студэнтаў у мэтазгоднасці паказу «прыдуркаватага старога папа», які быў не падобны на вобраз ворага, што культываваўся ў тых часы, Даўжэнка перасцярог маладых кінематаграфістаў супраць развіцця шаблоннага мыслення: «Пытанне Якубава нагадала мне некаторыя нашы плакаты. Кулак на іх заўсёды тоўсты, з драпежным позіркам, поп — такі ж агідны, карыкатурны» [4, с. 226].

Першая гутарка са студэнтамі Кіеўскага дзяржаўнага інстытута кінематаграфіі была вельмі доўгай, і толькі ў канцы студэнты адважыліся папрасіць А. Даўжэнку выкладаць у іх: «Што ж тычыцца вашай просьбы і прапаноў, то скажу вам шчыра — моцна стаміўся... Але на святую справу, на якую вы мяне клічаце, адкажу добрым словам» [10, с. 54].

Па словах Р. Грыгор’ева, «хоць і няшмат, але на нашым курсе было некалькі студэнтаў, аб’якавых да ўсяго на свеце. Прыйшлі ў інстытут, быццам аказалі гэтым вялікую паслугу. Вось і цяпер хтосьці з іх скажаў: “Калі прыйдзе, добра, паслухаем, а не — пражывем і без яго”» [11, с. 223]; да таго ж, у першыя месяцы наведвальнасць студэнтаў была сур’ёзнай праблемай, асабліва сярод студэнтаў старэйшых курсаў [13, с. 35]. Але падчас першай лекцыі Даўжэнкі ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі ў аўдыторыі не было вольных месцаў.

Назаўжды студэнтам запомнілася ўступная лекцыя А. Даўжэнкі, што стала праграмай на ўсё жыццё: «Аляксандр Пятровіч уразіў нас гарачынёй сваёй мовы; такая ж гарачыня і захопленасць пранізвала ўсю яго творчасць, рабіла яго фільмы падобнымі на ўзнёслыя песні» [14, с. 5]. Характэрнай рысай педагагічнага таленту Даўжэнкі была моцная чалавечая харызма, памножаная на амаль гіпнатычнае ўменне зацікавіць аўдыторыю: «Ён казаў з паступовым натхненнем і перакананасцю, як быццам выдатны артыст свой маналог, розніца толькі ў тым, што ў Даўжэнкі гэты маналог нарадзіўся экспромтам, без завучвання тэксту. Словы ліліся няспынна, хацелася іх слухаць і слухаць» [11, с. 226–227].

На жаль, стэнаграмы гэтай лекцыі не захаваліся («гады ваеннага ліхалецця развевалі дзесьці ўсе студэнцкія нататкі, канспекты і сярод іх амаль стэнаграфічныя запісы той першай уступнай лекцыі добрага і разумнага майстры, рэжысёра, мастака і без перабольшвання можна сцвярджаць — вялікага педагога — Даўжэнкі» [15, с. 69]), але, абапіраючыся на лекцыі і разважанні Аляксандра Даўжэнкі ў артыкулах, мы можам, з пэўнай доляй верагоднасці, рэканструяваць тэа асноўныя думкі, якія майстар хацеў данесці да маладых кінематаграфістаў.

Першае, з чаго пачаў сваю лекцыю А. Даўжэнка, — уласнае бачанне прафесіі кінарэжысёра (бо запрасілі яго менавіта студэнты рэжысёрскага факультэта): «Ад усёй душы вітаючы ўсіх вас з перамогай у вялікім конкурсе — уступленнем на царністы шлях служэння свайму народу на ніве мастацтва, мне хацелася падзяліцца з вамі хоць бы часткай сваіх асабістых разважанняў аб ролі і месцы мастака, а такім чынам, і рэжысёра, у агульным культурным працэсе свайго народу. Паколькі я сам выбраў для сябе прафесію рэжысёра, то і буду звяртацца пераважна да будучых рэжысёраў» [15, с. 69].

Майстар спрабаваў выхаваць у вучнях:

1. Асоб, на першым плане для якіх стаіць служэнне ідэалам народа: «Даўжэнка казаў тады пра прыгажосць і магутнасць кінематографа, пра цяжкасці, якія будуць на нашым шляху і якіх мы не павінны баяцца, пра высокае прызвание мастака, які звязаву свой лёс з кінамастацтвам, пра яго служэнне народу» [14, с. 5].

2. Прафесіяналаў, якія не павінны забываць, што «мы з вамі не толькі грамадзяне, але і творцы, рэжысёры» [11, с. 226].

Студэнтам падабалася, што ніводнай цытаты або спасылкі на аўтарытэты ў Даўжэнкі падчас лекцыі не было: «Уваскрашаючы ў памяці палымяныя словы А. П. Даўжэнкі, адзначу, у першую чаргу, яго гарачыню і адчуванне глыбокага пераканання ў выкладзе толькі ўласных думак і толькі ўласных перакананняў. Усё ішло ад уласнай асобы, ад вялікага і добрага сэрца» [15, с. 69].

Майстар дэклараваў непрыняцце канцэпцыі, калі «студэнта напхаюць вялікай колькасцю вельмі выразных і дасканалых фармулёвак, якія адкладаюцца ў яго свядомасці як дакладныя ісціны, але з якіх нічога не выходзіць, калі яны не з'яўляюцца ў яго канчатковым вынікам нейкага вялікага творчага мантажу. Калі ж яны нараджаюць хоць бы пару вашых уласных высноў, у гэтым я бачу сваю маленькую заслугу» [16, с. 21].

Ці можна каго-небудзь навучыць творчай прафесіі, напрыклад, кінарэжысуры? Гэтае пытанне паўстала ў сувязі з заданнямі першага

пяцігадовага плана (першай савецкай «пяцігодкі»), якая прадугледжвала «павелічэнне пралетарскага ядра» ў мастацкім асяроддзі, досыць вялікі працэнт студэнтаў трапілі ў Кіеўскі дзяржаўны інстытут кінематаграфіі не ў выніку творчага адбору, а па размеркаванні ад шматлікіх устаноў, арганізацый, працоўных калектываў [17, с. 24].

Такая сітуацыя не магла не хваляваць вядучых педагогаў і спецыялістаў у галіне кінамастацтва. На Першым з'ездзе Таварыства сяброў савецкага кіно (ТССК) А. Даўжэнка заклікаў «вырашыць праблему кадраў не толькі ў колькасным разуменні гэтага слова, гэта значыць набіраць дзяцей індустрыяльных і калгасных працоўных» [18, с. 5], таму што «рэжысёрам не змога стаць той чалавек, у якога, як у народзе кажуць, няма бога ў галаве» [10, с. 55].

Сыбар Аляксандра Пятровіча Даўжэнкі, выдатны выкладчык кінарэжысуры Кіеўскага дзяржаўнага інстытута кінематаграфіі Аляксандр Восіпавіч Гаўронскі (23 чэрвеня 1888 г., Масква, Расія — 17 жніўня 1958 г., Кішынеў, Малдова), які адкрыта выказваў сваё перакананне аб дамінаванні таленту над сацыяльным паходжаннем, неўзабаве будзе выключаны з кінаінстытута і арыштаваны, а яго прозвішча доўгія дзесяцігоддзі будзе звязвацца толькі з тэрмінамі «трацкізм» і «групаўшчына».

Для Даўжэнкі галоўным у студэнтах была наяўнасць таленту (набор у Рэжысёрскую лабараторыю пры Кіеўскай кінафабрыцы будзе яркім сведчаннем гэтага), а не сацыяльнае паходжанне, таму майстар не мог абмінуць гэтую тэму ў першай лекцыі, праўда, у нейкай іншасказальнай форме: «Што ж тычыцца прафесіі кінарэжысёра, то я вымушаны адразу папярэдзіць сваіх маладых калег, магчыма, расчараваць тым, што асабіста я перакананы: навучыць рэжысуры за чатыры гады ніхто не змога» [10, с. 55].

Даўжэнка кінематографу, у адрозненне, скажам, ад жывапісу, нідзе спецыяльна не вучыўся, усімі тонкасцямі кінематографічнага мастацтва авалодаў самастойна, «на хаду», у досыць жорсткіх умовах рэальнай кінавытворчасці. Тым не менш, беручы да ўвагі першую прафесію педагога і ўласную адкрытасць, ён пастаянна дзяліўся з маладымі мастакамі здабытымі сакрэтамі рэжысёрскай справы, ахвотна аналізаваў уласныя фільмы, пралікі і перамогі, а таму задэклараваў уласны творчы метады, так званыя сінтэтычны: «З велізарнай колькасці матэрыялу, якога хапіла б для стварэння пяці, шасці фільмаў, я ствараю адзін-адзіны фільм, сцэнтаваны надзвычай моцным напружаннем. Гэта нейкая кандэнсацыя матэрыялу ў адзінае цэлае» [4, с. 4].

Другім важным кампанентам рэжысёрскага метаду, пра што не мог не расказаць студэнтам кінаінстытута майстар, быў так званы тыпізацыйны метада савецкай кінематаграфіі, які ўжываўся ў той час Даўжэнкам ва ўласнай творчасці: «Персанажаў фільма я выбіраю так, каб яны мелі прыкметы, уласцівыя не толькі кінагероям, але і цэлым сацыяльным групам» [4, с. 4].

А. Даўжэнка, асабліва пасля «Звянігары», шмат папракалі ў тым, што яго фільмы незразумелыя шырокім масам працоўных, і рэжысёр вымушаны быў растлумачыць уласную пазіцыю студэнтам: «Стварыць такі фільм, на які глядач пайшоў бы некалькі разоў. У гісторыі мастацтваў не было такога выпадку, каб твор стаяў на ўзроўні разумення шматмільённай масы. Толькі кінематаграфія павінна рэалізаваць гэта» [4, с. 5].

У лекцыі, прачытанай у 1932 г., Даўжэнка са шкадаваннем прызнаваўся студэнтам: «У гэтым праявілася і мая памылка. Паколькі я з'яўляюся аўтарам сваіх сцэнарыяў, сам іх экранізую і гадамі живу тымі ідэямі, якія ўкладваю ў свае рэчы, я часта забываю пра гледача. Я забываю, што глядач павінен быць у тысячу разоў больш кемлівым за мяне, каб за паўтары гадзіны праглынуць тое, што я гадамі ўкладваў у карціну. А гэтага ніколі не бывае» [16, с. 3–4].

Для выпраўлення такога становішча, лічыў Аляксандр Даўжэнка, трэба стварыць спрыяльныя перадумовы, каб глядач меў магчымасць перагледзець фільмы, якія прэтэндуюць быць мастацкімі творамі, некалькі разоў: «Мы ж можам неаднаразова, пастаянна сузіраць карціны Рафаэля і Рэмбранта, чытаць Байрана і Гётэ, слухаць Бетховена, глядзець у тэатры Шэкспіра, чаму ж нельга было б выдатны мастацкі фільм паглядзець таксама часцей, а не толькі адзін раз?» [4, с. 5].

Гэта была досыць цікавая спроба апраўдаць «артхауз», якая рэалізавалася ў Маскве ў сярэдзіне 1930-х гг. адкрыццём Дома кіно і марнымі спробамі ў канцы дзесяцігоддзя заснаваць яго ў Кіеве. Даўжэнка адмаўляў фатальную асуджанасць любога кінатвора на «старэнне». Быццам гледача цікавіць толькі «кінанавінка», незалежна ад яе якасці. Ён ставіць фільмы ў адзін шэраг з шэдэўрамі традыцыйных мастацтваў. У цяперашні час сучасныя тэхнічныя сродкі даюць магчымасць успрымаць фільм па пэўных фрагментах, пераглядаць іх паўторна, спыняць гэтаксама, як старонкі кнігі ці карціну ў музеі.

Такім чынам, перад маладымі кінематаграфістамі А. Даўжэнка ставіў тры асноўныя задачы:

1. Адносіцца да кінематографа як да сур'ёзнага віду мастацтва, а не як да забаўкі, так званай «кіношкі»: «На фільм нельга глядзець, як на пясінка мастацтва, таму што яго заданне вельмі важнае» [4, с. 5].

2. У будучым творчым жыцці быць не рамеснікамі, а творцамі: «Выцягнуць фільм з яго цяперашняга батрацкага стану і стварыць фільм, які з'яўляецца раўнапраўным сынам мастацтва» [4, с. 5].

3. Здымаць толькі высокаідэйныя мастацкія фільмы, якія б можна было лічыць сапраўднымі творамі мастацтва.

Даўжэнка грунтоўна аналізаваў «Зямлю», у якой «перанёс цэнтр цяжару на чалавека» [4, с. 187], а таму заклікаў студэнтаў уважліва вывучаць чалавечую «псіхалогію, надзею, барацьбу, мары — тое, што складае змест іх існавання. Інакш у нашых фільмах будзе не сапраўднае жыццё, а выдумане, непраўдзівае, сумнае і нікому не патрэбнае» [11, с. 227].

А. Даўжэнка, як майстар імправізацыі, негатыўна ставіўся да канспектавання сваіх лекцый, аддаваў перавагу падыходу, калі студэнты ўспрымалі яго лекцыю не ў вербальным вымярэнні, а сэрцам; не словы, а эмоцыі, якія злучалі настаўніка і вучняў, рабілі іх аднадумцамі, людзьмі з падобнымі душамі. Думкі менавіта пра гэту сустрэчаем ва ўспамінах кіеўскіх і маскоўскіх студэнтаў.

На жаль, несправядлівы арышт Р. Грыгор'ева ў страшным трыццаць сёмым годзе прывёў да таго, што канспекты гэтай і наступных лекцый А. Даўжэнкі не захаваліся. Азнаёміўшыся са справай рэабілітаванага зараз Рыгора Грыгор'ева (сапраўднае прозвішча — Пракопшын) [9], можна пераканацца, што ніякіх канспектаў (падобных да студэнцкіх сцэнараў у той жа час рэпрэсаванага рэжысёра-лабаранта Т. Ферэнца) у матэрыялах справы не існуе. Хутчэй за ўсё, канспекты лекцый Даўжэнкі не мелі карысці для гэтай следчай справы і былі знішчаны. Прынамсі, у асноўных украінскіх і расійскіх архівах стэнаграм першай лекцыі А. П. Даўжэнкі ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі да гэтага часу не было знойдзена.

Нягледзячы на рэалізаванае грунтоўнае навуковае даследаванне першай лекцыі Аляксандра Даўжэнкі ў Кіеўскім дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі, лічым, што перспектывы далейшых распрацовак застаюцца значнымі, паколькі да гэтага часу не знойдзена стэнаграма гэтай лекцыі.

Пераклад з украінскай мовы С. В. Венідзіктава

Спіс асноўных крыніц

1. Шудря, М. Геній найширшої проби. Нариси. Розвідки. Рецензії. Інтерв'ю. Публікації / М. Шудря. — Київ : Юніверс, 2005. — 382 с.

2. Шудря, М. Священні миті осяяння / М. Шудря // Дніпро. — 2004. — № 9/10. — С. 72–79.

3. Шудря, Н. Юлька и ее Запорожец / Н. Шудря // *Аспекты*. — 2004. — 1–7 окт. — С. 7.
4. Череватенко, Л. Празька сторінка О.П. Довженка / Л. Череватенко // *Новини кіноекрана*. — 1985. — № 9. — С. 4–5.
5. Марочко, В. Зачарований Десною : іст. портрет О. Довженка / В. Марочко. — Київ : Видавн. дім «Києво-Могил. акад.», 2006. — 285 с.
6. Олександр Довженко: маловідомі сторінки / передм., упоряд. В. Н. Миславський. — Харків : Дім реклами, 2015. — 280 с.
7. Плачинда, С. П. Олександр Довженко: біографічний роман / С. П. Плачинда ; під заг. ред. Ю. І. Солнцева. — Київ : Молодь, 1980. — 344 с.
8. Безручко, О. В. Педагогічний метод О. П. Довженка : навч. посібник / О. В. Безручко ; Київ. міжнар. ун-т. — 2-ге вид., доп. — Київ : КиМУ, 2012. — Т. 1. — 266 с.
9. Безручко, О. В. Педагогічний метод О. П. Довженка: навчальний посібник / О. В. Безручко ; Київ. міжнар. ун-т. — 2-ге вид., доп. — Київ : КиМУ, 2012. — Т. 2. — 238 с.
10. Левчук, Т. В. Тому що люблю: спогади кінорежисера / Т. В. Левчук. — Київ : Мистецтво, 1987. — 200 с.
11. Григор'єв, Г. Що було, те бачив / Г. Григор'єв. — Київ : Радянський письменник, 1966. — 231 с.
12. Галицький, В. Вернувшись в прошлое / В. Галицький // *Уроки Александра Довженко*. — Київ : Мистецтво, 1982. — С. 183–192.
13. Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (ЦГАВО Украины, укр. — Центральный державний архів вищих органів влади та управління України). — Ф. 1238: Государственный украинский трест кинопромышленности «Украинфильм» Государственного всесоюзного кинофотообъединения «Союзкино». — Оп. 1. — Единица хранения 193: Переписка из ВРНХ СССР, областными, краевыми отделами Всеукраинского фотокино управления (ВУФКУ), кинофабриками об организации производственных совещаний, подготовке кадров, создания при киноинституте в г. Киеве рабочего факультета «Украинфильм» с дневной и вечерней формой учебы.
14. Левчук, Т. В. С любовью к зрителю / лит. запись И. Рачука, В. Черного / Т. В. Левчук. — М. : СК СССР, Бюро пропаганды Сов. киноискусства, 1974. — 64 с.
15. Левчук, Т. В. Первое столетие его бессмертия / Т. В. Левчук // *Музей Национальной киностудии художественных фильмов им. Александра Довженко*. — Ф. Левчук Тимофей Васильевич.
16. Центральный государственный архив-музей литературы и искусства Украины (ЦГАМЛИ Украины, укр. — Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва України). — Ф. 690: Довженко Александр Петрович. — Оп. 4. — Единица хранения 101: Лекции о кинодраматургии, прочитанные студентам ВГИКа. Стенограммы, 17 декабря 1932 — 9 сент. 1955 г.
17. Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (ЦГАВО Украины, укр. — Центральный державний архів вищих

органів влади та управління України). — Ф. 1238: Государственный украинский трест кинопромышленности «Украинфильм» Государственного всесоюзного кинофотообъединения «Союзкино». — Оп. 1. — Единица хранения 196: Переписка с кинотехникумами, институтом кинематографии, кинофабриками о состоянии и перспективах подготовки кадров для украинской кинематографии, открытие всеукраинских курсов сценаристов, обеспечения кинофабрик материалом, статистические сведения о составе киномехаников.

18. Центральный государственный архив-музей литературы и искусства Украины (ЦГАМЛИ Украины, укр. — Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва України). — Ф. 690: Довженко Александр Петрович. — Оп. 4. — Единица хранения 74: О развитии и проблемах советской кинематографии на Первом съезде Общества друзей советского кино (ОДСК), Втором съезде писателей СССР, киностудии «Мосфильм» и других учреждениях. 15 марта 1931 – 10 апр. 1935 г.

19. Центральный государственный архив общественных объединений Украины (ЦГАОО Украины, укр. — Центральный державний архів громадських об'єднань України). — Ф. 263: Коллекция внесудебных дел реабилитированных. 1919–1953. — Оп. 1. — Единица хранения 46283: Григорьев (настоящая фамилия Прокопшин) Григорий Прокопиевич.

20. Довженко, О. П. Твори / О. П. Довженко : у 5 т. / упоряд. Ю. І. Солнцевої, Т. П. Дерев'яно ; редкол.: М. П. Бажан [та ін.]. — Київ : Дніпро, 1984. — Т. 4 : Статті, виступи, лекції. — 352 с.

Research of Alexander Dovzhenko's first lecture at the Kyiv State Institute of cinematography

The article investigates the specific of the first lecture of the famous Ukrainian film director, screenplay writer, cinema teacher Oleksandr P. Dovzhenko (September 11, 1894, vil. Sosnica, Chernihiv region, Ukraine — November 25, 1956, vil. Peredelkino, Moscow region, Russia) at the Kyiv State Institute of Cinematography. Author established the fact of inviting the film director to teach a group of students of the film institute; reconstructed his first lecture at the Kyiv State Institute of Cinematography; discovered the possibility of finding a transcript of the first lecture by O. Dovzhenko in the Kyiv State Institute of Cinematography in the main Ukrainian and Russian archives.